
JELENKOR

Európai polgárháború Spanyolországban

Gabriele Ranzato, a Pisai Egyetem jelenkori történelmi tanszékének professzora vaskos monográfiával adta újabb bizonyosságát annak, hogy az olasz történettudomány érdeklődése a spanyol polgárháború iránt töretlen, és korántsem csak azért, mert a nemzetközivé szélesedett belháborúban mindkét oldalon harcoltak és fontos szerepet játszottak olaszok (vö. *Arrigo Petacco* könyvéről írott recenzióinkkal a Klio 2009/1. számában). *A demokrácia napfogyatkozása. A spanyol polgárháború és eredete 1931–1939 (L'eclissi della democrazia. La guerra civile spagnola e le sue origini 1931–1939)* című monumentális értekezés a spanyolországi polgárháborúnak mind ki-robbanását, mind eszkalálódását legfőképpen a szabadelvű hagyományok hiányával magyarázza, azzal, hogy Spanyolhon történetében az antiliberálisizmus különböző válfajai követték egymást. „Liberalizmus és demokrácia olyan ideáltípusok, melyeket semelyik ország sem ért el tökéletesen – írja. – De Nyugat-Európa egyetlen állama sem maradt tőlük oly sokáig olyan távol, mint Spanyolország.” (55. o.) Noha a liberalizmus az állam (ön)korlátozásának klasszikus doktrínája, a spanyol példa is mutatja, hogy az antiliberálisizmus az „államellenesség” (XIV. o.) gyakori velejárója, sőt szinonimája. Az állami „lét és tudat”, az állami intézményrendszer és az állameszme spanyolországi gyengeségének ranzatói tézise meglepheti azokat, akik Spanyolországról csak annyit tudnak, hogy ott viszonylag korán létrejött egy erős, hatalmas központi monarchia, és nem vesznek tudomást arról, hogy éppen az évszázados önkényuralom, zsarnokság, elnyomás rekesztette ki a spanyolok túlnyomó többségét az állami életből, illetve tartotta távol vagy idegenítette el őket az államiságtól. Spanyol paradoxon, hogy az egyház túlhatalma és az államhatalommal való „összenövés-összetartozása” szintén ebbe az irányba hatott. Mármost látszólag paradox, valójában nagyon is logikus jellegzetesség. A spanyol állami-társadalmi életet átható évszázados erőszak nem az erőt, hanem éppenséggel a gyengeséget fejezte ki, s ennek öröksége őrződött meg és fokozódott „ad absurdum” a „belharcban” (lotta intestina, 209. o.), amikor a „spanyol tragédia” (55. o.) „európai

háborúvá” (3. o.) fajult. A polgárháború a spanyol nyomorúság „megszüntette megőrzője” lett, ilyen értelemben válhatott a „le európaiatlanabb”, „legnyugatiatlanabb”, legperiférikusabb és legpartikularisabb „hispanikum-ból” egyetemes jelentőségű jelenséggé és örök mementóvá.

Ranzato mélyre szántóan mutatja ki, hogy a köztársaságellenes „alzamiento”, a francoista „katonai felkelés paradox módon elszabadította a forradalmat, amelyet pedig állítólag megakadályozni próbált” (423. o.). A szélsőjobb „pronunciamiento” radikalizálta a republikánusokat, vezérszerephez juttatta köztük a legbalosabb erőket. Hasonlóképpen a nyugati liberáldemokratikus hatalmak, főképp Nagy-Britannia „rosszindulatúan semleges” (312. o.) elzárkózása, „fényes elszigetelődése” az, úgymond, „kommunista” köztársaságtól, pontosan a „szovjetizálást” segítette elő: a köztársaságot valósággal belekergette külpolitikailag a Szovjetunió mint egyedüli lehetséges szövetséges „segítő karjaiba”, belpolitikailag pedig a „forradalmi terror” (403. o.), az „antiklerikális őrzöngés” (furia anticlericale), a „papokra vadászás” (caccia al prete), a „véres és ikonoklaszta egyházellenesség” végletes tombolásába (408–410. o.). Mindezzel, továbbá a köztársaság kiszolgáltatásával a hitleri bombázóknak és Mussolini „önkénteseinek”, Anglia „szégyenletes felelősség” (662. o.) terhét és bélyegét vette magára.

A klerikalizmusnak és antiklerikalizmusnak a modern Európában példátlanul szélsőséges és véres összecsapása a spanyol polgárháború egyik „differentia specifica”-ja, gyászos jellegzetessége volt. A spanyol katolicizmus hagyományosan ellenzett minden változást, újítást, reformot, nyitást, európaizálást, nyugatosodást, liberalizálást, demokratizálást, a maradiság intézményesült szimbólumaként. A „jakobinus”-kommunista-anarchista templompusztító, papgyilkos terror a vallásos spanyol tömegeket a republikánus tábor ellen fordította, míg magát a klérust valósággal „fasizálta”. Főpapok áldották meg Franco zászlait, szentesítették vérfürdőit mint „az istentelenek elleni keresztes háború” (406. o.) szükséges velejáróit, a Szent Ágoston-i „égi város” (406. o.) védelmezését, nevezték el „új Cid”-nek a puccsista tábornokot (546. o.). Mindössze két püspök tagadta meg együttműködését „a vallásért, a hazáért és a civilizációért folytatott keresztes hadjáratról”, a többiek aláírásukkal is igazolták és támogatták a „nemzeti mozgalmat” (406–407. o.). A „rekrisztianizáció” (541. o.), az „antiliberalis katolicizmus” (510. o.), a vallásos „reconquista” (512. o.), a XI. Pius pápa legmagasabb egyetértésével (412. o.), Mária-kultusszal és Aquinói Szent Tamás kultuszával (543. o.) megtámogatott „nacionalkatolicizmus” (nazionalcattolicesimo, 513. o.) a francoizmus „támasza, talpköve” maradt a győzelem utáni évtizedekben is.

Sajnos ezekről a következményekről az alapos feldolgozás sokkal szűkszavúbban szól, mint a bőségesen élénk tárt előzményekről. Ám azt még a kötetvégi rövid kitekintés is fontosnak tartja kiemelni, hogy a mostanság olykor szerecsenmosdató igyekezettel „rehabilitálni” próbált Caudillóra „módszeres kegyetlenséggel, oly hosszú időn át végrehajtott mészárlásai” okán „úgy kell emlékeznünk, mint a történelem egyik legvérengzőbb diktátorára” (659. o.).

Gabriele Ranzato: L'eclissi della democrazia. La guerra civile spagnola e le sue origini 1931–1939 (A demokrácia napfogyatkozása. A spanyol polgárháború és eredete 1931–1939), Bollati Boringhieri, Torino, 2012, 692. o.

Madarász Imre